

Драгана Керкез
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику
d.kerkez@fil.bg.ac.rs

УДК 811.161.1'373:811.163.41'373
https://doi.org/10.18485/sd_ruski75.2023.ch23

Стефан Милошевић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику
stefan.milosevic@fil.bg.ac.rs

РУСКИ ЈЕЗИК У ВЕРБАЛНИМ АСОЦИЈАЦИЈАМА ГОВОРНИКА СРПСКОГ ЈЕЗИКА ДАНАС

„Ако се човек познаје по друштву у коме се креће,
речи се познају по другим речима с којима су
најчешће у ‘друштву’.”

(П. Пипер, *Српски између малих и великих језика*)

У раду се представљају резултати асоцијативног експеримента спроведеног током пролећа и лета 2023. године. Циљ експеримента био је да се саставе статистички релевантна асоцијативна поља на стимулусе *језик*, *страни језик*, *словенски језик*, *руски језик*, пружи анализа њихове структуре и садржаја и да поређење са сличним истраживањима насталим на основу одговарајућих поља у *Асоцијативном речнику српског језика*. Приликом анкетирања учесника коришћене су све доступне верзије анкетних експеримената – слободни, вођени и слободни континуирани, како би се осим асоцијативних поља добила и шира слика функционисања испитиваног стимулуса у вербалним асоцијацијама говорника савременог српског језика. Анализа је превасходно усмерена на асоцијативно поље *руски језик* добијено слободним асоцијативним експериментом, а подаци добијени на основу осталих одговора користе за његово подробније тумачење.

Кључне речи: српски језик, вербалне асоцијације, асоцијативно поље, *језик*, *словенски језик*, *страни језик*, *руски језик*.

The paper presents the findings of an associative experiment conducted

during the spring and summer of 2023. The experiment aimed to set up statistically relevant associative fields of the stimuli *language, foreign language, Slavic language, Russian language*, to provide an analysis of their structure and content, and to compare them with similar research based on the corresponding fields in the *Associative Dictionary of the Serbian Language*. When surveying the participants, all available versions of survey experiments were used – open-ended, closed-ended and continuous open-ended questions, in order to obtain, in addition to the associative fields, a broader picture of the functioning of the examined stimulus in the verbal associations of speakers of the contemporary Serbian language. The analysis is primarily focused on the associative field *Russian language* set up as a result of a free associative experiment, whereas the data obtained on the basis of other answers are used for its more detailed interpretation.

Keywords: Serbian language, verbal associations, associative field, language, Slavic language, foreign language, Russian language.

1. Увод – кратки осврт на руски језик у образовном и друштвеном систему Србије

Прве друштвено-културне везе Србије и Русије сежу у далеку прошлост – све до 1192. године, тачније до времена одласка Светог Саве, првог учитеља и просветитеља народа српског, у руски манастир на Светој Гори. Другим речима, може се рећи да се прве везе између наших двају народа успостављају на духовној равни, те се у датом контексту може посматрати и увођење руског језика као страног у образовни систем Кнежевине Србије 1849. године, када руски језик бива уврштен у списак предмета на тадашњој београдској Богословији,¹ чиме се Србија убројала, како то запажају К. Кончаревић и Д. Дамљановић (2007: 261), у ред земаља с најдужом традицијом изучавања руског језика, а самим тим и свега оног што језик као код у себи садржи – културе, књижевности, традиције, историје и сл.²

¹ Премда се почетак изучавања руског језика као наставног предмета углавном везује за наведену годину, у литератури се такође среће и мишљење да као почетну тачку треба узети двадесете и тридесете године 18. века, када је у Сремским Карловцима започела делатност руских учитеља, Максима и Петра Суворова (1726–1731, Словенска школа) и Емануела Козачинског (1733–1737, Словенско-латинска школа). Руски језик у њима није изучаван као наставни предмет, али је засигурно имао улогу вехикуларног језика (Пипер 2012: 11–13; Дамљановић, Кончаревић 2010: 16–17).

² Кратак, али врло садржајан преглед радова на тему развоја русистике у нас може се видети у раду (Пипер 2017: 341–359).

У зависности од различитих друштвено-политичких фактора у првом реду, од тада па све до наших дана руски језик у Србији као наставни предмет пролазио је кроз различите фазе, да би данас припадао групи страних језика који су малтене потиснути из школских програма.³ С друге стране, упркос вишедеценијском и интенционалном усмеравању не толико ка западноевропској, колико америчкој култури, карактеристичном за Србију, али и друге територије које припадају српском језичком подручју,⁴ осећање блискости двају јединоверних народа и даље је веома снажно.

Управо та, слободно се може рећи амбивалентна ситуација, као и далеко веће присуство говорника руског језика на територији Србије (донекле и региона) од пролећа 2022. године понукала нас је да спроведемо истраживање засновано на асоцијативном експерименту с циљем да утврдимо какав је однос ђака и студената према руском језику у српској говорној средини, тачније да учинимо покушај сагледавања места руског језика у српској језичкој слици света у овом тренутку, те да добијене резултате упоредимо с подацима које налазимо у Асоцијативном речнику српскога језика (у даљем тексту: АРСЈ) (Пипер и др. 2005).

³ Према подацима које наводи Д. Марковић (2014: 151), Србија је међу оним земљама у региону (идентична ситуација је карактеристична за БиХ и Хрватску) у којима руски језик учи од 0,1 до 1% ученика. Динамику умањења партиципације руског језика као наставног предмета посредно потврђује и смањење броја оних који владају руским језиком у Србији (тачније, њеном већем делу, будући да се подаци односе на територију земље без њене јужне покрајине): док се 1990. године руским као страним језиком служило 4.200.000 људи (а број становника на тлу Централне Србије и АП Војводине износио је око 7.500.000), године 2010. од 7.121.000 становника на истој територији свега њих 1.400.000 зна руски језик (Арефьев 2012: 232). Други истраживачи примећују тенденцију умањивања значаја статуса другог страног језика као наставног предмета уопште. Деведесетих година прошлог века су у основношколском образовању била заступљена два страна језика с подједнаким бројем часова да би реформама с почетка 21. века прво био смањен број разреда у којима се други страни језик проучава, а онда и фонд часова. На тај начин се у Србији примећује постепен прелазак с наставе више страних језика ка моделу који подразумева само наставу енглеског језика (Ђурић 2018: 63).

⁴ Почетак процеса американизације Р. Вучетић у српској и југословенској културној средини смешта још у шездесете године 20. века (2020). Какве последице тај процес може имати непосредно по језик најбоље се види на драстичном примеру српског језика на окупираном Косову и Метохији (Рељић 2013: 154–161).

2. Предмет, циљеви и методологија истраживања

Из претходно реченог већ се да закључити да објекат истраживања представља асоцијативно-вербално поље «руски језик», док су његов предмет – семантичке, синтагматске и парадигматске особености датог асоцијативно-вербалног поља, будући да је циљ рада је да се:

1) на основу вербалних асоцијација сачини семантичко-когнитивни „портрет руског језика” као компоненте језичке слике света говорника српског језика;

2) утврди шта се на том портрету може одредити као „константа”, а шта као „променљива”, односно утврдити да ли и у којој се мери може говорити о стереотипу који говорници српског језика имају када је реч о руском језику.

Како бисмо задати циљ остварили било је потребно:

- 1) спровести одговарајући асоцијативни експеримент;
- 2) издвојити језгро од периферије асоцијативног поља;
- 2) утврдити тематску структуру асоцијативних поља;
- 4) проанализирати семантику, синтагматику и парадигматику реакција које чине језгро издвојених тематских група;
- 5) дати лингвокогнитивну анализу добијених резултата;
- 6) упоредити (тамо где је то могуће)⁵ добијене резултате са већ постојећим у АРСЈ.

Теоријско-методолошки оквир за ово истраживање чине, првенствено, радови руских и пољских,⁶ као и српских лингвиста из области когнитивних лингвистичких истраживања лингвокултурологије, лексичке семантике, теорије језичке слике света и њима блиских теорија.

У раду смо пошли од следећих становишта:

– асоцијације представљају везе између одређених артефаката, појава и сл. које су засноване, с једне стране, на свеукупном и културно-историјском искуству одређеног народа, али при томе, с друге стране, свака конкретна асоцијација је условљена и конкретним, личним искуством (Фрумкина 2001: 192, 189). Другим речима, асоцијације у себи носе како одраз колективног, тако и субјективног будући да процес рађања асоцијативне везе зависи како од духовног, културног-историјског наслеђа ком респондент припада, тако и од његовог властитог искуства (што је директно везано и са његовим

⁵ Стимулуси *словенски језик и страни језик* нису заступљени у АРСЈ.

⁶ Овде имамо у виду Лублинску етнолингвистичку школу на челу с Јежијем Бартмињским.

узрастом), али и од унутарњег стања (расположења) у ком се испитаник налази у тренутку асоцијативног процеса.

– асоцијативни експеримент и помоћу њега добијено асоцијативно-вербално поље одражавају виђење света говорника одређеног језика, тј. представника одређене културе, будући да реч-реакција није само део вербалне меморије појединачног човека, већ и део слике света народа ком тај човек припада (уп. Уфимцева 2009: 98).

– иако је стереотипизација неодвојива од бића природног језика, како каже Ј. Бартмињски (2005: 60), појмови концепт и стереотип, иако међусобно повезани, нису идентични, јер „стереотипи нису повезани са свим концептуалним структурама” (Корнакова 2019).

– у овом раду концепт, као део језичке слике света, поима се као појам надређен појму стереотипа, а као једну од основних разлика између концепта и стереотипа видимо облигаторно присуство емоције у структури стереотипа (уп. Пищальникова 1999: 164).

– језички показатељи стереотипизације су: понављање карактеристике предмета у различитим исказима, као и инкорпорираност тих карактеристика у језички знак, што се може утврдити дериватолошком анализом, анализом метафора, фразеологизама, паремија, као и на основу правила стварања везаног текста (Бартмињский 2005: 169).

– приликом анкетног испитивања и јединични одговори не смеју се априори сматрати небитним за одређени стереотип, будући да су и они имплицативно повезани са осталим одговорима (Бартмињский 2005: 165).

У експерименту који смо спровели током пролећа и лета 2023. године, од 5. јуна до 19. августа, учествовало је укупно 509 испитаника како из целе Србије (Централне Србије, Косова и Метохије, Војводине), тако и са још двеју других територија српског говорног подручја – Републике Српске и Црне Горе.⁷ Основну групу испитаника чинили су млади људи који припадају студентској и тек годину или две старијој популацији (343), а један део средњошколској (158). У својству контролне групе у анкетању учествовали су и респонденти чији је узраст дозвољавао учешће и у испитивању које су 2002. године провели аутори АРСЈ, њих укупно 8.

⁷ Овом приликом аутори изражавају своју најдубљу захвалност својим колегама из других универзитетских центара које су помогле да анкете дођу до тамошњих студената, као и свим својим испитаницима диљем Србије, Црне Горе и Републике Српске.

Зарад постизања назначеног циља поред плотонима *руски језик* одабрани су били и следећи стимулуси: *језик, словенски језик, страни језик*, а испитаницима су били дати следећи задаци:

1. Наведите прву реч које се сетите кад чујете реч *језик*;
2. Наведите прву реч које се сетите кад чујете синтагму *словенски језик*;
3. Наведите прву реч које се сетите кад чујете синтагму *страни језик*;
4. Наведите прву реч које се сетите кад чујете синтагму *руски језик*;
5. Наведите 10 речи којих се сетите кад чујете синтагму *руски језик*;
6. Завршите реченицу првим придевом који вам падне на памет:
Руски језик је ...
7. Завршите реченицу: *Руски језик учим/учио бих због...*
(можете навести више од једне чињенице).
8. Завршите реченицу: *Учим руски језик, али...*
(можете навести више од једне чињенице).

Као што се из наведеног може видети, анкета коју су испитаници попуњавали обухватила је различите видове асоцијативног експеримента: како слободног (дискретног и континуираног), тако контролисаног.⁹ Утемељење за комбиновање различитих видова асоцијативног експеримента видимо у потреби да се дође до што комплетније представе о месту које руски језик заузима у језичкој слици света говорника српског језика: како оне коју рефлектују резултати слободног асоцијативног експеримента (који је, по речима Л. В. Сахарног, веома погодан за културну, професионалну, социјалну диференцијацију језика), тако и оне формиране на основу анализе резултата контролисаног асоцијативног експеримента који нам открива дубље асоцијативне везе (Сахарный 1989: 94–95).

Поред основног стимулуса *руски језик* сматрали смо оправданим укључити и остале наведене стимулусе како бисмо што боље сагледали однос према језику као феномену и као наставном предмету, а самим тим и прецизније одредили место руског језика у тим системима, будући да се свако од добијених асоцијативних поља

⁹ Како постоји више подтипова контролисаног асоцијативног експеримента, ваља рећи да смо се ми у раду одлучили за онај који од респондента тражи да доврши започету реченицу за који се у руској литератури користи термин *развертывание предложения* (Борисова 2019: 267).

може посматрати као међусобно повезани део асоцијативно-вербалне мреже (Стефановић 2015: 68) на основу које се да реконструисати слика света припадника одређене културе (уп. Уфимцева 2009: 98; 2011: 230).¹⁰

Када је реч о врстама вербалних асоцијација, познато је да постоји више класификација видова вербалних асоцијација, а једна од основних и у радовима врло заступљена јесте подела на парадигматске (*школа – ученик*) и синтагматске (*ученик – добар*) вербалне асоцијације¹¹ (уп. Мартинович 1997; Драгићевић 2010: 45). Ми ћемо у овом раду поред парадигматских и синтагматских разликовати и тематске или аграматичне вербалне асоцијације, које је својевремено издвојио А. П. Клименко (1975: 52), а које се могу одредити и као вербалне асоцијације по додиру (контигвитету).¹²

Како би се асоцијативно поље ваљано протумачило, треба узети у обзир обе поделе асоцијација. С једне стране, формална подела на синтагматске и парадигматске асоцијације казује о типовима граматичких односа у које ступа реч-стимулус са реакцијама с којима је повезана. Подела асоцијација према тематском принципу пак омогућава да се асоцијативно поље сагледа као низ међусобно различитих делова у оквиру јединствене целине, при чему се место и улога сваког дела у том асоцијативном пољу може приближно одредити.

С обзиром на тему нашег рада, анализа асоцијација темељиће се првенствено на тумачењу асоцијативног поља «руски језик» добијеног током асоцијативног експеримента 2023. године и његовог поређења с истоветним пољем забележеним у АРСЈ. Реакције из осталих асоцијативних поља, као и оне добијене помоћу континуираног асоцијативног експеримента, користићемо у циљу дубљег тумачења појединих делова асоцијативног поља «руски језик».

3. Структура асоцијативног поља

У овом делу рада представићемо структуру асоцијативног поља

¹⁰ Управо зато ћемо, када је реч о међусобном односу добијених асоцијативних поља, посебну пажњу обратити на поклапање реакција на различите стимулусе, нпр. реакција језик на стимулусе *језик*, *словенски језик*, *страни језик*.

¹¹ Дата подела се заснива на теорији семантичких поља Ј. Трира и Л. Вајсгербера, с једне стране, и теорији семантичких поља В. Порцига, с друге.

¹² Њих је разликовао још Аристотел.

«руски језик» тако што ћемо навести укупан број реакција, број различитих реакција и број омисија. На макронивоу анализе¹³ асоцијативног поља издвојићемо његов центар и језгро, ближу и даљу периферију, док ћемо на микронивоу анализе навести парадигматске (који „одражавају аутоматизоване операције логичког мишљења” (Овчинникова 2002)) и синтагматске асоцијате (који „с речју-стимулусом чине основу граматички формиране синтагме” (Овчинникова 2002)).¹⁴

У анкетном истраживању учествовало је, како смо поменули, 509 испитаника, при чему је на стимулус *руски језик* одговоре дало њих 501. Од тог броја одговора, различитих одговора било је 211. Према њиховој заступљености, они се могу поделити на центар, ближу и даљу периферију на следећи начин:

Центар: *Москва* (47); *језгро*: *Русија* (46), *Путин* (35), *књижевност* (17); *ближа периферија*: *школа* (13), *Руси* (11), *бабушка*, *Достојевски*, *рат* (9), *љубав*, *факултет* (8), *спасибо*, *ћирилица* (7), *браћа* (6), *сличан* (5), *брат*, *водка*, *испит*, *привјет*, *Пушкин*, *сличност*, *хорошо* (4), *граматика*, *зима*, *љубовь*, *мелодичност*, *основна школа*, *привет*, *слично*, *Словени*, *словенски*, *словенски језик*, *Толстој* (3), *Ана Карењина*, *бабушке*, *балет*, *братски*, *братски језик*, *братство*, *домовина*, *здравствуйте*, *исток*, *леп*, *лепо*, *љублю*, *љубов*, *Кремљ*, *надежи*, *партицип*, *писци*, *Слатка*, *спасиба*, *СССР*, *сука*, *тешко*, *традиција*, *учење*, *филм*, *црква* (2); *даља периферија*: *Алџиша*, *алфабет*, *бабушка*, *бенд Slaughter*, *Биковић*, *блин*, *блиско*, *Бог*, *браћа Руси*, *велесила*, *Владимир Путин*, *вода*, *вотка*, *генитив множине*, *гимназија*, *глаголи*, *глаголи кретања*, *грубо*, *да*, *Давай!*, *депресија*, *детињство*, *добар*, *дом*, *достопримечательность*, *друг*, *други страни језик у мојој школи*, *душа*, *забавно*, *завтра*, *застава*, *занимљив*, *занимљивост*, *запостављен језик*, *здарова*, *здравствуй*, *Елизабета*, *ёлка*, *и правопис*, *имигранти*, *јединство*, *језик значајан за целу Источну Европу и Северну Азију*, *јаблока*, *јери*, *Јесењин*, *клима*, *конечно*, *красивый*

¹³ О макро- и микронивоу анализе асоцијативног поља видети детаљније: Шапошникова 2020.

¹⁴ Многи аутори оправдано сматрају да је, када говоримо о вербалним асоцијацијама, један од најважнијих класификационих критеријума издвајање парадигматских и синтагматских асоцијата, што је последица тога да је значење у целини речи условљено парадигматским и синтагматским односима, а што је пак одраз чињенице да су те (парадигматске и синтагматске) везе директно повезане са основним функцијама леве хемисфере мозга. О томе више видети нпр. у Лурија 1979; Сахарный 1989; Овчинникова 2002.

город, краснѝй, креативност, култура, курица, курс, кухиња, лако разумљив, Ломоносов, Мајаковски, мајка, метрѝшка, матрјошка, матриошка, медвед, меки знак, мекоћа, мелодија, мелодичан, милозвучан, милозвучност, могучиѝ, месо, напорно, наш, наше, не, не свиђа ми се, нет, њет, окно, омиљен, отац, отменост, оцена, оштар, пакао, патриотизам, песма, плаве ноћи, плаво, плоха, посао, поэт, православље, превођење, прелеп, преподаватель, придошлице, пријатељ из Русије, професорка, професорка из основне, професорка руског, пунсик, работа, разноликост, разредна, разумљиво, рвање, реализам, рибизлица, родољубље, Руси што су дошли код нас, Русија као држава, руска застава, руска мачка, руска црква, руске серије, сабака, Сара, свемогући, светиња, светски, серија, Сибир, синтакса, славистика, словенски језици, снег, срећа, сродност, српски, стомак, страст, студирање, тата, тежак, тежак језик, ујак, уметност, уѝбеник, Филолошки факултет, фонетика, фудбал, харашо, ћирилично писмо, царство, цигарете, Црвени трг, цртани „Маша и Медвед”, час, час у школи, ја, ја не разумљив (1);

Парадигматске: ћирилица (7), граматика, мелодичност, словенски, словенски језик (3), надежи, партицип (2), алфавет, генитив множине, глаголи, глаголи кретања, и правопис, јери, меки знак, мекоћа, мелодија, синтакса, словенски језици, фонетика, ћирилично писмо (1);

Синтагматске: братски, леп, учење (2), добар, занимљив, лако разумљив, мелодичан, милозвучан, наш, омиљен, оштар, превођење, прелеп, свемогући, светски, тежак (1);

Може се запазити да се на стимулусе-синтагме, слично именицама, као реакције јављају именице које често могу бити у вези са стимулусом у односу хипо- или хеперонимије. Стимулуси-синтагме такође могу ступати у синтагматске односе с другим придевима (нпр. словенски језик – стари; руски језик – занимљив, разумљив), али и глаголским именицама (нпр. страни језик – учење, знање; руски језик – превођење) и глаголима (страни језик – учити).

Обим рада нам не дозвољава да представимо резултате континуираног асоцијативног експеримента и резултате добијене допуњавањем реченица. Како је већ поменуто, те резултате користимо селективно како бисмо допунили анализу садржаја асоцијативног поља.

4. Анализа садржаја асоцијативног поља *руски језик*

Следећи принцип семантичко-концептуалне блискости, извршена је подела садржаја испитиваног асоцијативног поља на 12 група. Избор група условљен је садржајем испитиваних асоцијативних поља и потребом да се он што подробније опише. Оне укључују дефиницију (одговори који теже објашњавању задатог појма), ставове о језику, препознатљиве језичке особине и делове језичког система. Потом се издвајају позитивне и негативне емоције и оцене, смештање испитиваног појма у просторни и временски оквир. Засебну групу чине прецедентни текстови, имена и појмови из руске материјалне и духовне културе, затим асоцијације које упућују на актуелна дешавања у време спровођења експеримента, личне асоцијације (одговори који повезују задати појам с личним искуством испитаника) и називи других језика (који су у контексту испитивања руског језика својеврсни контекстуални антоними). На крају се дају слободне асоцијације које се не могу довести у везу са испитиваним појмом и асоцијације које се изузимају из даље анализе јер су истоветне стимулусу.¹⁵

Резултати класификације одговора према одговарајућим семантичким групама могу се представити на следећи начин:

Семантичка група	АП <i>Руски језик</i> (АРСЈ)	АП <i>Руски језик</i> (2023)
дефиниција	119(16,1%)	65 (12,97%)
ставови о језику, препознатљиве језичке особине и делови језичког система	58 (7,85%)	106 (21,16%)
позитивне емоције и оцене	27 (3,65%)	27 (5,39%)
негативне емоције и оцене	81 (10,96%)	6 (1,2%)
локализација у простору	160 (21,66%)	103 (20,56%)
локализација у времену	18 (2,44%)	4 (0,8%)
асоцијације које се везују за образовни систем	61 (8,26%)	42 (8,38%)

¹⁵ Испитиване групе могуће је организовати и другачије. То зависи од самих истраживача, али и од теоријског приступа дисциплине у оквиру које се приступа самом истраживању. О условности избора асоцијативних група при тумачењу поља в. Драгићевић 2010: 23, 47; Стефановић 2012: 25.

прецедентни текстови, имена, препознатљиви предмети из руске материјалне и духовне културе	125 (16,92%)	120 (23,95%)
асоцијације које упућују на актуелна дешавања у време спровођења експеримента	1 (0,13%)	12 (2,39%)
личне асоцијације	37 (5%)	8 (1,6%)
слободне асоцијације	25 (3,38%)	7 (1,4%)
други језици	27 (3,65%)	1 (0,2%)
број омисија	59	8
број изузетих одговора	2	-
укупно	739 (100%)	501 (100%)

Табела бр. 1: Заступљеност одговора у оквиру различитих семантичко-концептуалних група у садржају асоцијативног поља

Подаци о заступљености одговора у оквиру појединих семантичко-концептуалних група омогућававају да се утврде центар и периферија испитиваног асоцијативног поља:

	АП Руски језик (АРСЈ, 2005)	АП Руски језик (2023)
Центар	локализација у простору (21,66%)	Прецедентни текстови...(23,95%), ставови о језику (21,16%), локализација у простору (20,56%)
Ближа периферија	прецедентни текстови... (16,92%), дефиниција (16,1%)	дефиниција (12,97%)
Даља периферија	негативне емоције и оцене (10,96%), асоцијације које се везују за образовни систем (8,26%), ставови о језику (7,85%)	асоцијације које се везују за образовни систем (8,38%)

Крајња периферија	позитивне емоције и оцене (3,65%), други језици (3,65%), локализација у времену (2,44%)	позитивне емоције и оцене (5,39%), асоцијације које упућују на актуелна дешавања у време експеримента (2,39%), личне асоцијације (1,6%), негативне емоције и оцене (1,2%)
-------------------	---	---

Табела бр. 2: Структура асоцијативних поља

Класификација добијене грађе показује да је структура испитиваних асоцијативних поља само у извесној мери слична. Асоцијативно поље добијено на основу експеримента из 2023. године по својој структури је полицентрично. Његов центар садржи скоро подједнак број одговора из група прецедентних текстова, имена, препознатљивих предмета из руске материјалне и духовне културе, ставова о језику, препознатљивих језичких особина и локализације у простору. С друге стране, асоцијативно поље у АРСЈ по својој структури је моноцентрично, јер се у центру издвајају само одговори који указују на локализацију у простору.

Једну од најпрепознатљивијих тековина руске културе која се одражава у асоцијацијама данашњих испитаника представља књижевност на руском језику. О томе сведоче одговори: књижевност 17, *Достојевски* 9, *Пушкин* 4, *Толстој* 3, *Ана Карењина*, *писци* 2, *Јесењин*, *Мајаковски*, *реализам* 1. Мада се у асоцијативном пољу забележеном у АРСЈ ова тематска група налази на ближој периферији, одговори и њихов редослед веома су слични: књижевност 7, *бајке* 6, *Достојевски* 6, *Толстој* 5, *Ана Карењина*, *бајка*, *Пушкин* 4, *Тихи Дон* 3, „*Ана Карењина*”, *Евгеније Оњегин*, и књижевност, *Јесењин*, *Оњегин*, *Тарас Буљба*, *Чехов* 1. Као једну од разлика примећујемо изостанак одговора *бајка* код испитаника из 2023. године.

Ови одговори понављају се и у континуираном асоцијативном експерименту с великом учесталашћу. Од одговора којих нема у реакцијама слободног асоцијативног експеримента у испитиваном пољу могу се навести *Булгаков* 4, *авангарда*, *футуризам* 1. На питање о разлозима за учење руског језика, поред комуникације с Русима и пословних разлога, велики број испитаника навео је да би руски језик

учио како би читао дела руских писаца у оригиналу. Занимљиво је да већина одговора упућује на књижевност 19. века, тзв. класичну руску књижевност, а тек мањи број одговора на књижевност 20. века. Такође, у оба извора изостају одговори који би указивали на савремену руску књижевност упркос томе што се дела многих савремених руских аутора преводе на српски језик.

У области реалија и препознатљивих елемената руске културе издваја се и друштено-политичка сфера, присутна пре свега кроз именовање председника Русије – *Путин 35, Владимир Путин 1*. По учесталости одговора из ове сфере асоцијативно поље разликује се од оног забележеног у АРСЈ у којима су учесталији одговори из руске политичке историје: *Стаљин 7, Иван Грозни 2, Лењин 2*. Председници с краја прошлог и почетка овог века присутни су са знатно мање одговора: *Јељцин 2, Путин 1*. Насупрот томе, у одговорима испитаника из 2023. године не срећу се одговори који би указивали на личности из руске политичке историје.

Сфера предмета из материјалне културе такође бележи сличне одговоре у два асоцијативна поља, али различиту заступљеност. Док је асоцијативном пољу у АРСЈ најзаступљенија *водка* са 17 одговора¹⁶ којој се може придружити и алкохол 1, после чега следе салата 4, *чај 2, бабушка 1* и *шубара 1*, асоцијативни експеримент из 2023. године показује да је дошло до померања слике – сада је на првом месту руска традиционална дрвена лутка на расклапање која се у српској средини именује погрешно – *бабушка 10, бабушке 2*, с тек неколико одговора с правилним називом (уз различито бележење) – *матрџица 1, матрјошка 1* и *матриошка 1*. Одговор везан за алкохол присутан је и у нашем асоцијативном експерименту – *водка 4* и *вотка 1*.

Мање су бројни одговори који асоцирају руски језик с уметношћу, али у оба извора они су скоро истоветни. Српским испитаницима најпознатије су руске сценске и визуелне уметности – *балет, филм 2, руске серије, серија, цртани „Маша и Медвед” 1*¹⁷. Занимљиво је да у оба асоцијативна поља по један одговор указује на везе српске и руске културе у сценским уметностима – *Жикина династија* у АРСЈ и презиме глумца Милоша Биковића у асоцијативном експерименту из 2023. године.

¹⁶ Исти одговор био је прототипичан и за етноним Руси, о чему се може више видети у раду Пипер 2003: 28.

¹⁷ Слична фреквенција одговора је и у АРСЈ: *филм, филмови 2, балет, цртани филм 1*.

На крају овој групи припадају и одговори који руски језик везују за религију – *црква 2, Бог, православље, руска црква, светиња 1*.¹⁸ На везу с православном духовношћу указују и одговори из другог дела асоцијативног експеримента. Два испитаника руски језик описала су придевима *духован*, одн. *душеван*, а извештан број испитаника руски језик учио би због упознавања руског народа и духовне блискости с њим (нпр. одговор: *због духовног братимљења*).

Иако су одговори који указују на локализацију у простору међу најфреквентнијим у оба асоцијативна поља, они чине центар само асоцијативног поља из АРСЈ. У њима се руски језик везује за земљу у којој се говори: *Русија 46, Русија као држава 1*, а затим за њен главни град: *Москва 47, Кремљ 2, Црвени трг 1*. Два одговора упућују на *исток*, док по један одговор упућује на Сибир и да је руски као језик значајан за целу Источну Европу и Северну Азију. Исти одговори забележени су и АРСЈ.

Једна од разлика у организацији структуре испитиваног асоцијативног поља у два извора тиче се заступљености одговора који указују на ставове о језику и препознатљиве особине руског језика за српске испитанике. Њих је у асоцијативном пољу из 2023. године много више. У првом реду испитаници препознају различите речи на руском, углавном из основног лексичког фонда: *спасибо 7, привјет, хорошо 4, привет 3, здравствуйте, спасибо, сука 2, блин, вода, Давай!, дом, достопримечательность, друг, ёлка, завтра, здарова, здравствуй, яблока, конечно, красивый город, красный, курица, мясо, окно, плоха, пупсик, работа, сабака, харишо, я, я не понимаю 1*.

Уз њих следе одговори који руски језик одређују као сродни словенски језик и, самим тим, разумљив: *сличан 5, сличност 4, слично 3, лако разумљив, разумљиво 1*. На доживљај сличности утиче вероватно и ћирилично писмо које је заједничко за два словенска језика, а које се јавља у одговорима испитаника заједно с другим одговорима који указују на правопис и неке разлике између српске и руске азбуке: *ћирилица 7, алфавет, и правопис, јери, меки знак, ћирилично писмо 1*.

Мањи број одговора указује и на препознатљиве елементе руске граматике, обично оне који су тежи за усвајање и којима се у настави руског језика поклања више пажње: *граматика 3, надежи, партицип 2, генитив множине, глаголи, глаголи кретања, синтакса 1*. Руски језик препознатљив је српским говорницима и по својој звучној

¹⁸ Слични одговори забележени су и у АРСЈ.

страни као језик с меким и мелодичним изговором. У знатно мањем броју случајева срећу се одговори који руски изговор описују као тврд или груб: *мелодичност 3, грубо, мекоћа, мелодија, мелодичан, милозвучан, милозвучност, оштар, фонетика 1*.

Међу одговорима налазе се и они који указују на став да је упркос сличности руски језик тежак за савладавање: *тешко 2, тежак, тежак језик 1*. Један одговор одражава и социолингвистички став о руском језику као запостављеном у нашој средини. У АРСЈ има нешто више одговора који одражавају такве ставове: *застарелост 2, изумире, измрли, неразвијеност, заборављен, запостављеност, застарели, застарело, заосталост 1*. Такви одговори одраз су ситуације с почетка 21. века када се руски језик укидао као наставни предмет у школама уз изговор да у новонасталим друштвеним околностима његово знање није потребно ни корисно. Зато охрабрује чињеница да такви одговори изостају у асоцијативном пољу добијеном 2023. године.¹⁹

Задатак из овогодишњег асоцијативног експеримента да се руски језик опише придевском асоцијацијом омогућава да се ставови српских испитаника о руском језику ближе опишу. Они се могу поделити у неколико група. Највише испитаника сагледава руски језик из позиције тежине његовог савладавања као страног језика: *тежак 33, компликован, лак 4, комплексан 2, веома тежак за учење, али има својих лепота као и сваки словенски језик, интересантан, али напоран за учење, једноставан, конфузан, лак и леп, лак да се научи, једноставан, лијеп и тежак за научити, мало тврђи, сложен, најлепши и најтежи језик на свету, тежак али леп, тежак али сличан српском, тежак и сличан српском 1*. Као и у реакцијама у асоцијативном пољу, велики број испитаника став о руском језику формира на основу акустичког утиска: *мелодичан 6, груб 5, мек 4, акцензован и јак језик, звучан, мало тврђи, мекан, милозвучан, нежан, певљив, песнички, пријатан, пријатно слушати, руски језик има најлепшу фонетику на свету, стегнут, страшан 1*. Међу одговорима знатан је број оних који указују на сличност с матерњим језиком испитаника: *сличан српском 8, сличан нашем 6, сличан 5, словенски 3, веома сличан српском језику, као и српски, лош српски, сродан српском 1. Одговор братски 1* осим

¹⁹ У свему осталом ставови о језику и препознатљиве особине руског језика у два анализирана извора су слични. Једино се примећује разлика да су у АРСЈ нешто бројнији одговори који указују на фонетску страну руског језика у односу на асоцијативни експеримент из 2023. године.

језичке сродности може указивати и на преношење става с говорника руског језика на сам језик. И међу придевима налазе се неколика одговора који указују на социолингвистичке погледе испитаника о руском језику: *значајан, користан, непотребан, светски* 1. На крају, ваља поменути и значајну групу придева која казује субјективни став испитаника о руском језику, који је у великој мери позитиван: *леп* 13, *прелеп* 8, *диван* 6, *лијеп, предиван, ружан* 3, *прелијеп* 2, *бајковит, генијалан, допадљив, забаван, красан, красивый, најлепши језик на свету уз српски језик, одвратан, префињен, свечан, страшан* 1. Познавање ставова о руском језику може користити у настави руског језика у српској средини како за подстицање мотивације, тако и за ублажавање појединих предрасуда у циљу његовог лакшег савладавања.

На блиској периферији оба асоцијативна поља налазе се одговори који теже да испитивани појам објасне. Српски испитаници руски језик одређују пре свега кроз национални идентитет његових говорника (*Руси* 11), уз свест њихове припадности и широј словенској породици: *Словени, словенски, словенски језик* 3, *словенски језици, сродност* 1. Знатан број одговора у овој групи истиче позитиван став и већи степен блискости од сродности и повезаности у оквиру словенске породице и језичке групе, па се тако уз руски језик везују и одговори: *браћа* 6, *брат* 4, *братски, братски језик, братство* 2, *блиско, браћа Руси* 1. У том контексту посебно се истичу одговори *наш, наше* 1 којих нема у АРСЈ, док су заступљени одговори: *страни језик* 5, *страни* 2. На стимулус *руски језик* таквих одговора у нашем асоцијативном пољу нема, али се реакција руски језик појавила као одговор на стимулус *страни језик* 31 пут. На крају, најмањи број одговора из ове групе везује се за климатске одлике Русије као земље: *зима* 3, *клима, снег* 1. У целини гледано, група одговора дефиниције по свом садржају слична је у оба испитивана извора.

Асоцијације које се везују за образовни систем налазе се на даљој периферији у оба извора за наше истраживање. Оне су углавном исте и везују се за све нивое образовања, углавном формалног: *школа* 13, *факултет* 8, *испит* 4, *основна школа* 3, *гимназија, други страни језик у мојој школи, курс, оцена, преподаваатељ, професорка, професорка из основне, професорка руског, разредна, студирање, уџбеник, Филолошки факултет, час, час у школи* 1. Један одговор из АРСЈ (*од трећег основне*) указује на промену у почетку учења руског језика у

односу на актуелни тренутак када се с учењем другог страног језика почиње од петог разреда. Велики број одговора указује на професоре руског језика. И у континуираном асоцијативном експерименту срећу се одговори: *професор 7, професорка 4, наставница руског 2*. У последњем задатку неколицина испитаника одговорила је да учи руски језик, али има негативна искуства с наставницима. С једне стране, одговори из ове тематске групе могу се тумачити као последица старосне доби наших испитаника, док са друге могу указивати да су институције основног, средњег и високог образовања (још увек) упоришно место за проучавање руског језика. Наставници руског језика у њима имају улогу не само да подучавају језику, већ и да приближе културу земље са чијим језиком ученици долазе у контакт.

Тематска група позитивних и негативних емоција и оцена само је донекле слична у два испитивана извора. У асоцијативном пољу забележеном у АРСЈ негативне емоције и оцене нешто су учесталије, те се налазе на даљој периферији поља у односу на позитивне које су на крајњој периферији. Међу реакцијама асоцијативног поља добијеног током лета 2023. године, одговори који указују на позитивне емоције и оцене бројнији су у односу на негативне, али обе подгрупе по заступљености одговора заузимају место на крајњој периферији поља. Одговори забележени у АРСЈ који се односе на негативне емоције и оцене пре свега тичу се незанимљивости руског као наставног предмета, али се у њима види и траг ставова о руском као непотребном и некорисном језику с почетка нашег века: *досада 15, смор 6, бљак, фуј, глупост, ужас 4, досадан, не волим, пропаст 3, без везе, досадно, глупо, ружно, смарање 2, бескористан, беспотребно, блентаво, глуп, грозно, јауци, мафија, не, не подсећај ме, небитан, непотребно, непривлачан, неважан, незанимљив, нетрпељивост, нервирати, одбојност, огавно, ружан, смарачина, смрт, срање, замлаћивање, застој 1*. Такви одговори нису забележени у асоцијативном пољу из 2023. године у ком срећемо следеће реакције: *депресија, не, не свиђа ми се, нет, њет, пакао 1*.

С друге стране, у оба извора истичу се исте позитивне емотивне и естетске оцене у односу на руски језик. У асоцијативном експерименту из 2023. године о томе сведоче одговори: *љубав 8, любов 3, леп, лепо, люблю, любов 2, да, добар, занимљив 1, занимљивост, омиљен, прелеп, срећа, страст 1*. Исти одговори забележени су у АРСЈ, са заступљеношћу која је приближно иста и за емотивне и

за естетске оцене: *леп* 5, *лепота*, *љубав* 3, *лепо*, *занимљив*, *топлина* 2, *дивота*, *добар*, *добри људи*, *драг*, *осмех*, *пријатно*, *разум*, *срећа*, *волим*, *волим га* 1.

Одговори добијени током асоцијативног експеримента често могу одражавати искуство учесника или догађаје из времена спровођења експеримента (Драгићевић 2010: 96). Међу одговорима који могу указивати на актуелне догађаје из времена експеримента у АРСЈ само је један – *рат*. Нешто више таквих одговора забележио је експеримент из 2023. године: *рат* 9, *имигранти*, *придошлице*, *Руси што су дошли код нас* 1. Ипак, према заступљености одговора ова група у оба извора спада у крајњу периферију асоцијативног поља. У слободном асоцијативном експерименту реч *рат* појавила се још 11 пута, *Украјина* 7, а придев *украјински* једном.

Асоцијативни експеримент за наше истраживање вршио се од јуна до августа 2023. године, дакле непосредно после званичног проглашења краја пандемије коронавируса. Ипак, међу реакцијама нема ниједног одговора који би указивао на епидемију, иако су руски научници дали допринос њеном сузбијању кроз израду различитих вакцина. Реакција које би указивале на руске научнике нема ни у одговорима забележеним у истраживању вербалних асоцијација на фреквентне именице српског језика током епидемије (Јанић 2022).

У оба испитивана извора асоцијације које смештају испитивани појам у временску раван налазе се на крајњој периферији. Углавном сви одговори тичу се прошлости, претежно 20. века, који је у руској историји обележио комунизам, док је мање одговора из ранијих периода. У АРСЈ одговори из ове групе много су разноврснији (*прошлост* 6, *СССР* 3, *бољшевизам*, *будућност*, *царевина*, *давно време*, *доба мог тате*, *комунизам*, *стаљинизам*, *старина* 1), док је у нашем експерименту само 3 одговора (*СССР* 2, *детинство*, *царство* 1). У одговорима из континуираног асоцијативног експеримента из 2023. године среће се један одговор *будућност*.

Приликом сакупљања асоцијација уобичајено је да мањи број испитаника да одговоре на основу свог личног искуства. Тако се у оба извора бележе одговори који упућују на људе из околине испитаника који су учили или знају руски језик (*мајка*, *отац*, *пријатељ из Русије*, *тата*, *ујак* 1), али срећу се и одговори који указују на имена наставника руског језика (*Слатка* 2).²⁰ И одговори из ове групе упућују на

²⁰ У АРСЈ таквих одговора је више него у асоцијативном пољу из 2023: *Маја* 4,

поменути значај наставника руског језика као првих представника руског језика и културе с којима ученици у нашој средини долазе у контакт.

5. Закључна разматрања

Поређење реакција асоцијативног поља *руски језик* из два извора у различитим периодима омогућава да се слика руског језика као део шире слике сагледа у њеном динамичном аспектима кроз издвајање константи и променљивих делова. Иако је структура испитиваних поља у оба извора веома слична, она се по садржају добијених одговора у извесној мери разликује, те није лако у свим сегментима прецизно одредити константе и променљиве делове у овако добијеној слици.

Као константе у доживљавању руског језика могу се издвојити његово везивање за простор на коме се користи (локализација у простору), народ који га користи као матерњи језик (дефиниција) и институције образовног система у којима се ученици срећу с руским језиком (асоцијације које се везују за образовни систем). На временској равни руски језик углавном се повезује с прошлошћу. Међу константе могу се убројати и различити ставови о руском језику (сродан, леп, али тежак за учење, мелодичан) и препознатљиви делови језичког система, пре свега лексичког.

Асоцијације које упућују на актуелна дешавања у време вршења асоцијативних експеримената свакако припадају променљивим деловима слике. Позитивне и негативне емоције и оцене јављају се на периферији асоцијативних поља у оба извора, међутим, њихов однос је другачији како у квантитативном, тако и у квалитативном погледу. У асоцијативном пољу из АРСЈ нешто су доминантније негативне емоције и оцене, при чему се посебно истичу и својеврсни негативни социолингвистички ставови о непотребности и некорисности учења и познавања руског језика проистекли из тадашње друштвене ситуације. У пољу из 2023. године таквих одговора готово да нема, захваљујући чему су позитивне емоције и оцене биле бројније од негативних.

Подгрупе одговора из тематске групе прецедентних текстова, имена и предмета из руске материјалне и духовне културе могу се Маја Мандић 2, Вукосава Волф, Душица, Ирина, Ирина Галкина, Јарић, Милица Бојић, Обућина, Пипер П., Терзић 1.

сврстати у различите категорије. Одговори који упућују на руску књижевност, уметност и духовност слични су у оба извора, те се могу сматрати константама. С друге стране, у пољу сачињеном на основу експеримента из 2023. године учесталији су одговори из области друштвено-политичке сфере с већим фокусом на садашњост у односу на руску политичку историју. У сфери материјалне културе одговор водка није више доминантан, већ се у први план истичу руске матрјошке.

Ако бисмо на питање о стереотипности описане слике руског језика покушали да одговоримо примењујући формалне критеријуме, према којима је стереотипно асоцијативно поље оно у којем број појављивања прве три асоцијације заузима више од трећине укупног броја одговора (Уфимцева 2011), онда асоцијативно поље руски језик ни у једном од анализираних извора не би било стереотипно.²¹ Такође, асоцијативно поље из АРСЈ по својој структури је моноцентрично, док је оно добијено током 2023. године полицентрично. Међутим, чињеница да су прва два одговора истоветна, као и да се више тематских група може сврстати у константе у поређењу двају асоцијативних поља ипак говоре у прилог томе да је слика руског језика у вербалним асоцијацијама српских говорника у извесној мери стереотипна, те да се формални критеријуми не могу увек примењивати у оваквој врсти истраживања.

Константе, издвојене приликом поређења, могу се сматрати стереотипним делом те слике, а како пример наше анализе показује, различите друштвено-историјске околности могу утицати на промену делова те слике и њено различито вредновање. Надамо се да приказ динамике развоја слике руског језика неће бити занимљив само с теоријско-методолошког аспекта, већ да ће пружити корисне податке за даљи развој наставе руског језика у српској средини како би се она додатно унапредила.

Цитирана литература

Арефьев, Александр Леонардович. Русский язык на рубеже XX–XXI веков [Электронный ресурс]. Москва: Центр социального прогнозирования

²¹ Прве три асоцијације у АРСЈ (Русија 77, Москва 52, школа 20) чине 20,11% укупног броја одговора, док у асоцијативном пољу из 2023. године удео прва три одговора (Москва 47, Русија 46, Путин 35) у укупном броју одговора заузима 25,55%.

- и маркетинга, 2012. <https://www.civisbook.ru/files/File/russkij_yazyk.pdf> 10.06.2023.
- Бартмињский, Ежи. Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике (сост. и отв. ред. С. М. Толстая). Москва: Индрик, 2005.
- Борисова, Юлия Алексеевна. «Ассоциативный эксперимент в современных психолингвистических исследованиях». Психология. Историко-критические обзоры и современные исследования 8/1А, 2019: 265–275.
- Дамљановић, Дара, Ксенија Кончаревић. „Из историјата наставе руског језика у духовним школама Српске православне цркве”. [У:] Б. Шијаковић (ур.) Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати. Београд: Православни богословески факултет, 2007, 260–273.
- Дамљановић, Дара, Ксенија Кончаревић. Настава и методика наставе руског језика у Србији у XIX и XX веку: прилози за историју. Београд: Славистичко друштво Србије, 2010.
- Драгићевић, Рајна. Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2010.
- Јанић, Александра. „Асоцијативни приступ фреквентним именицама у српском језику током епидемије вируса SARS-CoV-2 на примеру нишких студената србистике”. [У:] С. Милорадовић, М. Јањић (ур.) Јавни говор у условима пандемије ковида 19. Ниш-Београд: САНУ, Огранак у Нишу, Институт за српски језик САНУ, 2022, 155–174.
- Клименко, Анна Петровна. «Третий тип словесных ассоциаций и виды семантической связи между словами в системе». [В:] Г. Я. Панкрац (гл. ред.) Романское и германское языкознание: грамматика, лексикология и стилистика романских и германских языков: сборник научных статей: выпуск 5. Минск: Минский государственный педагогический институт иностранных языков, 1975, 42–58.
- Корнакова, Екатерина Сергеевна. «Особенности репрезентации концепта гражданственность в русской национальной картине мира». Вестник Новосибирского государственного университета. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация 17/4, 2019: 12–27.
- Лурия, Александр Романович. Язык и сознание. Москва: Издательство Московского университета, 1979.
- Маркович, Дејан. «Преподавање руског језика у Србији, актуалне проблеме у сократању часова и могуће путеве њиховог решавања». [В:] Б. Димитријевић (ур.) Тематски зборник радова са трећег међународног научног скупа Наука и савремени универзитет 2013. Том 4, Језик, књижевност и култура. Ниш: Филозофски факултет, 2014, 148–157.
- Мартинович, Геннадий Ананьев. Вербальные ассоциации в ассоциативном эксперименте. Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского университета, 1997.

- Овчинникова, Ирина Германовна. «Ментальный лексикон русского ребенка: гендерные различия». [В:] Б. В. Кондаков, Г. С. Двинянинова (отв. ред.) Изменяющийся языковой мир: доклады международной научной конференции. Пермь: Пермский университет, 2002, 242–243.
- Пипер, Предраг. Српски између малих и великих језика. Београд: Београдска књига, 2003.
- Пипер, Предраг. „Асоцијативни речници словенских језика и етнокултурни стереотипи”. Славистика VII, 2003: 22–32.
- Пипер, Предраг. Лингвистичка русистика: студије и чланци. Београд: Филолошки факултет, 2012.
- Пипер, Предраг. „О српској лингвистичкој русистици друге половине XX века”. [У:] К. Кончаревић (ур.) Универзитетска славистика: традиције, савремено стање, перспективе. Београд: Филолошки факултет, 2017, 341–359.
- Пищальникова, Вера Анатольевна. Психопозитика. Барнаул: Издательство АГУ, 1999.
- Релјић, Митра. Српски језик на Косову и Метохији данас: социолингвистички и лингвокултуролошки аспект. Београд – Косовска Митровица: Српска академија наука и уметности, Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2013.
- Сахарный, Леонид Волькович. Введение в психолингвистику: курс лекций. Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1989.
- Стефановић, Марија. Језичка слика породице у руском и српском језику. Нови Сад: Филозофски факултет, 2012.
- Стефановић, Марија. „О донетима експерименталних метода у опису језичке слике света: асоцијативно поље као извор података (на материјалу стимулуса хлеб у руском и српском језику)”. Зборник Матице српске за филологију и лингвистику 58/2, 2015: 65–85.
- Уфимцева, Наталија Владимировна. «Образ мира русских: системность и содержание». Язык и культура 4, 2009: 98–111.
- Уфимцева, Наталија Владимировна. Языковое сознание: динамика и вариатность. Москва: Институт языкознания РАН, 2011.
- Фрумкина, Реввека Марковна. Психолингвистика: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Москва: Академия, 2001.
- Шапошникова, Ирина Владимировна. Модусы идентификации русской языковой личности в эпоху перемен. Москва: Издательский дом ЯСК, 2020.
- Ђурић, Љилјана. „Strani jezici u jezičkoj obrazovnoj politici Srbije: dinamika promena u periodu od 2000. do 2016. godine”. [У:] Ј. Вучо, Ј. Филиповић (ур.) Језици образовања. Београд: Филолошки факултет, 2018, 55–80.
- Вуچهћ, Радина. Кока-кола социјализам: американизација југословенске популарне културе шездесетих година XX века. Београд: Службени гласник, 2020.

Лексикографски извори

Пипер, Предраг, Рајна Драгићевић, Марија Стефановић. Асоцијативни речник српског језика. Београд: Београдска књига, Службени лист СЦГ, Филолошки факултет, 2005.

Драгана Керкез, Стефан Милошевич

РУССКИЙ ЯЗЫК В ВЕРБАЛЬНЫХ АССОЦИАЦИЯХ
НОСИТЕЛЕЙ СЕРБСКОГО ЯЗЫКА СЕГОДНЯ

Резюме

В статье представлены результаты ассоциативного эксперимента, проведенного весной и летом 2023 года. Целью эксперимента было составить статистически значимые ассоциативные поля на стимулы *язык, иностранный язык, славянский язык, русский язык*, предоставить анализ структуры и содержания ассоциативного поля *русский язык*, а также сравнить его с полем из «Ассоциативного словаря сербского языка». При анкетировании участников использовались все доступные версии ассоциативных экспериментов – свободный, цепочный и направленный. Это дало возможность получить и более общее представление о месте, занимаемом русским языком в сербской языковой картине мира. В данной работе особое внимание уделяется анализу ассоциативного поля «русский язык». Сравнительный анализ результатов данного ассоциативного эксперимента и данных «Ассоциативного словаря сербского языка» 2005 года дал возможность выявить константы и переменные относительно места русского языка в сербской языковой картине мира. К первым относятся связь русского языка с пространством и народом, который им пользуется, образовательные учреждения, в рамках которых сербские ученики знакомятся с русским языком, а также восприятие русского языка сербами (родственный, красивый, но сложный для изучения, мелодичный). К переменам можно отнести различное соотношение положительных и отрицательных оценок и изменение содержательной структуры группы материальной культуры. Все это свидетельствует об определенной степени стереотипности образа русского языка в сербской языковой картине мира.

Кључеве слова: сербски јазик, вербалне асоцијације, асоцијативно поље, јазик, славјански јазик, инострани јазик, руски јазик.

Додатак

Асоцијативно поље *РУСКИ ЈЕЗИК*, добијено на основу асоцијативног експеримента током пролећа и лета 2023. године

Москва 47; Русија 46; Путин 35; књижевност 17; школа 13; Руси 11; бабушка, Достојевски, рат 9; љубав, факултет 8; спасибо, ћирилица 7; браћа 6; сличан 5; брат, водка, испит, привјет, Пушкин, сличност, хорошо 4; граматика, зима, љубов, мелодичност, основна школа, привет, слично, Словени, словенски, словенски језик, Толстој 3; Ана Карењина, бабушке, балет, братски, братски језик, братство, домовина, здравствуйте, исток, леп, лепо, љублю, љубов, Кремљ, падежи, партицип, писци, Слатка, спасибо, СССР, сука, тешко, традиција, учење, филм, црква 2; Алёша, алфавит, бабушка, бенд Slaughter, Биковић, блин, блиско, Бог, браћа Руси, велесила, Владимир Путин, вода, вотка, генитив множине, гимназија, глаголи, глаголи кретања, грубо, да, Давай!, депресија, детињство, добар, дом, достопримечательность, друг, други страни језик у мојој школи, душа, забавно, завтра, застава, занимљив, занимљивост, запостављен језик, здарова, здравствуй, Елизабета, ёлка, и правопис, имигранти, јединство, језик значајан за целу Источну Европу и Северну Азију, јаблока, јери, Јесењин, клима, конечно, красивый город, красный, креативност, култура, курица, курс, кухиња, лако разумљив, Ломоносов, Мајаковски, мајка, метрешка, матрјошка, матриошка, медвед, меки знак, мекоћа, мелодија, мелодичан, милозвучан, милозвучност, могући, месо, напорно, наш, наше, не, не свиђа ми се, нет, њет, окно, омиљен, отац, отменост, оцена, оштар, пакао, патриотизам, песма, плаве ноћи, плаво, плоха, посао, поет, православље, превођење, прелеп, преподаватель, придошлице, пријатељ из Русије, професорка, професорка из основне, професорка руског, пупсик, работа, разноликост, разредна, разумљиво, рвање, реализам, рибизлица, родољубље, Руси што су дошли код нас, Русија као држава, руска застава, руска мачка, руска црква, руске серије, сабака, Сара, свемогући, светиња, светски, серија, Сибир, синтакса, славистика, словенски језици, снег, срећа, сродност, српски, стомак, страст, студирање, тата, тежак, тежак језик, ујак, уметност, уџбеник, Филолошки факултет, фонетика, фудбал, харашо, ћирилично писмо, царство, цигарете, Црвени трг, цртани „Маша и Медвед”, час, час у школи, ја, ја не разумем 1;

509 (141, 251, 100) 211 + 8 + 151